

پاسخ زراعی و فیزیولوژیک سیاه دانه (*Nigella sativa* L.) به محلول پاشی آسکوربات و متانول در شرایط تنش کم آبیاری

مجتبی برادران فیروزآبادی^۱، مهدیه پارسائیان^۲، مهدی برادران فیروزآبادی^۳

تاریخ دریافت: ۹۴/۵/۸ تاریخ پذیرش: ۹۵/۴/۳۱

چکیده

امروزه کاربرد مواد آنتی اکسیدان و تنظیم کننده اسمزی به منظور کاهش آثار منفی ناشی از تنش‌های مختلف مطرح شده است. آسکوربات و متانول از جمله موادی هستند که موجب مقاومت گیاه به تنش‌ها می‌شوند. جهت بررسی این موضوع در گیاه دارویی سیاه‌دانه آزمایشی در سال ۱۳۹۰ به صورت اسپلیت پلات فاکتوریل در قالب طرح پایه بلوک‌های کامل تصادفی در ۳ تکرار در دانشگاه شاهرود انجام شد. فاکتور اصلی شامل آبیاری (۸ و ۱۶ روز به عنوان عدم‌تنش و تنش) و فاکتورهای فرعی شامل محلول پاشی متانول (صفر، ۱۵ و ۳۰ درصد حجمی) و آسکوربات (صفر، ۱۰ و ۲۰ میلی‌مولار) بودند. سطوح تنش پس از استقرار بوته‌ها و محلول پاشی‌ها ۴۵ و ۵۵ روز پس از کاشت انجام شد. نتایج نشان داد که تجمع ماده خشک در برگ و ساقه، وزن هزار دانه، تعداد شاخه فرعی در بوته، محتوای نسبی آب برگ و شاخص پایداری غشاء تحت تأثیر تنش کم آبیاری به طور معنی‌دار کاهش پیدا کردند. محلول پاشی آسکوربات و متانول به ویژه در غلظت بالاتر سبب افزایش کلیه صفات یاد شده به جز وزن هزار دانه در هر دو شرایط تنش و عدم‌تنش گردید. گیاهانی که بالاترین غلظت آسکوربات و متانول را باهم دریافت کردند، از شاخص پایداری غشاء و محتوای نسبی آب برگ بالاتری برخوردار بودند. عملکرد روغن نیز در این شرایط ۲۷/۸ درصد بیشتر از شاهد بود. بنابراین در شرایط این آزمایش تیمار ۲۰ میلی‌مولار آسکوربات و ۳۰ درصد حجمی متانول قابل توصیه است.

واژه‌های کلیدی: سیاه‌دانه، عملکرد روغن، کلروفیل، ماده خشک

برادران فیروزآبادی، م.، م. پارسائیان و م. برادران فیروزآبادی. ۱۳۹۶. پاسخ زراعی و فیزیولوژیک سیاه دانه (*Nigella sativa* L.) به محلول پاشی آسکوربات و متانول در شرایط تنش کم آبیاری. مجله اکوفیزیولوژی گیاهی. ۳۰: ۲۷-۱۳.

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد گیاهان دارویی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

۲- استادیار گروه زراعت، دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، شاهرود، ایران

۳- دانشیار گروه زراعت، دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، شاهرود، ایران- مسئول مکاتبات، پست الکترونیک: m.baradaran.f@gmail.com

مقدمه

عهده دارند (فویر و همکاران، ۲۰۰۵). در این بین آسکوربات یک ترکیب آنتی اکسیدانی قوی با وزن مولکولی کم و محلول در آب است که به طور غیرمستقیم با گونه‌های فعال اکسیژن، مانند پراکسید هیدروژن، رادیکال‌های هیدروکسیل، سوپراکسید و اکسیژن یگانه واکنش می‌دهد و در بسیاری از جنبه‌های کنترل ردوکسی و فعالیت آنتی اکسیدانی در سلول‌های گیاهی نقش دارد (اتش و اردوگروول، ۲۰۰۳). در پژوهش‌های انجام شده، تیمار خارجی آسکوربات در شرایط تنش از کاهش محتوای پروتئین و کلروفیل در گیاه ذرت جلوگیری کرد (دولت آبادیان و همکاران ۲۰۰۹) و در بقاء گیاهچه و کاهش صدمات ناشی از خشکی در گوجه‌فرنگی تأثیرگذار بود. گزارش شده است که محلول‌پاشی آسکوربات در شرایط تنش شوری با حفظ پارامترهای رشد، میزان رنگیزه‌های فتوسنتزی، مقدار قندهای محلول و پروتئین سبب افزایش بردباری به تنش در سیاه دانه (قربانلی و همکاران، ۱۳۸۹)، سویا (شتیابوی، ۲۰۰۷) و نخود (بلتاگی، ۲۰۰۸) گردید. همچنین حضور این ماده سبب تخفیف آثار منفی خشکی در کاهش وزن تر و خشک ریشه و اندام‌های هوایی، سرعت رشد نسبی، سطح ویژه و محتوای آب برگ کلزا گردید (قربانلی و همکاران ۱۳۸۹). نتایج حاصل از مطالعه سلاح ورزی و همکاران (۱۳۹۰) در گیاه مرزنجوش نشان داد که تیمار آسکوربات با ممانعت از افزایش شدید نشت الکترولیتی و دوام بیشتر کلروفیل و کاروتنوئیدها، افزایش ظرفیت آنتی‌اکسیدانی گیاه و بهبود سایر تغییرات متابولیکی نظیر افزایش کربوهیدرات‌های کل، ترکیبات فنولیک و اسید آمینه پرولین را تحت تنش شوری در پی داشت.

یکی دیگر از روش‌هایی که اخیراً به‌عنوان کاهنده آثار تنش در گیاهان مطرح شده است، کاربرد خارجی متانول می‌باشد. این ماده که در مقایسه با CO_2 مولکول نسبتاً کوچکتری است، به راحتی توسط گیاهان جذب می‌گردد و به دلیل داشتن اکسیژن، کربن و هیدروژن در فرمول شیمیایی خود موجب افزایش تثبیت CO_2 در گیاهان زراعی در واحد سطح می‌شود (داونی، ۱۹۸۳). متانول ترکیبی تأثیرگذار در متابولیسم گیاهان از قبیل تنظیم سرعت متابولیکی مواد در گیاه، نسخه‌برداری ژن‌ها، افزایش فعالیت فتوسنتزی، تأخیر پیری در برگ، افزایش رشد و در نهایت کاهش تنفس نوری می‌باشد (داونی، ۱۹۸۳). گوت و همکاران (۲۰۰۰)، اظهار داشتند که این ترکیب غلظت کلروفیل، پروتئین و فعالیت آنزیم روبیسکو را افزایش می‌دهد. همچنین بین محتوای نسبی آب در گیاه و غلظت این ترکیبات همبستگی مثبتی وجود دارد که سبب

سیاه دانه (*Nigella sativa* L.) گیاهی یکساله و دولپه از تیره آلاله است (دانتولونو و همکاران، ۲۰۰۱). خاستگاه اصلی سیاه دانه حوزه‌ی دریای مدیترانه است که با گسترش کاربرد آن در صنایع غذایی، دارویی و پزشکی امروزه در مناطق مختلف جهان و ایران کشت می‌شود. این گیاه در شرایط اقلیمی گرم و خشک رشد می‌کند که می‌تواند آن را در معرض تنش‌های مختلفی از جمله تنش خشکی قرار دهد. تنش خشکی مهمترین عامل محدود کننده عملکرد گیاهان است و از طریق ایجاد تغییرات آناتومیک، مورفولوژیک، فیزیولوژیک و بیوشیمیایی بر جنبه‌های مختلف رشد گیاه تأثیرگذار است. بابایی (۱۳۷۴) تأثیر تنش کمبود آب را در شرایط مزرعه و گلخانه بر خصوصیات سیاه دانه بررسی نموده و اظهار داشت که افزایش تنش، کاهش ارتفاع ساقه، وزن خشک ریشه و سطح برگ را در پی دارد. همچنین کاهش انشعابات ساقه به کاهش عملکرد قابل توجهی در این گیاه منجر می‌شود. تنش کم-آبی سطح برگ، فتوسنتز و مصرف مواد فتوسنتزی را در برگ‌ها کاهش می‌دهد. قربانلی و همکاران (۱۳۷۸) گزارش نمودند که تنش کم‌آبی سبب کاهش طول ساقه و طول و سطح برگ سیاه دانه گردید. این پدیده در گیاهان دیگری نظیر عناب و سورگوم نیز گزارش شده است (ادت و همکاران، ۲۰۰۱). کمبود آب موجب آسیب رنگدانه‌ها و پلاستیدها، کاهش کلروفیل، کاروتنوئیدها و کاهش ضخامت غشاء در تیلاکوئیدها می‌شود. دهیدراته شدن برگ نه تنها مانع ساخت کلروفیل می‌شود، بلکه به‌نظر می‌رسد تخریب کلروفیل موجود در برگ را نیز موجب گردد (بیدینگر و همکاران، ۱۹۹۷). یکی از آثار رایج تنش کم‌آبی و دیگر تنش‌ها تولید انواع اکسیژن فعال (ROS) و ایجاد خسارت اکسیداتیو به سلول‌ها می‌باشد (اسمیرنوف، ۱۹۹۸). مهار فتوسنتزی، مهار تولید ATP، پراکسیداسیون لیپیدها و آسیب مولکول‌های DNA از عوارض تشکیل ROS محسوب می‌شوند که می‌توانند به مرگ سلول‌ها و نیز توقف رشد و کاهش ماده سازی در گیاه منتهی شوند. مکانیسم‌های متنوعی در گیاهان جهت کاهش آثار سمی خسارت اکسیداتیو ناشی از تنش، فعال می‌شود. از جمله مکانیسم دفاع آنتی‌اکسیدانی آنزیمی شامل آنزیم‌های کاتالاز، پراکسیداز، سوپراکسیددیسموتاز و مکانیسم‌های غیرآنزیمی شامل آسکوربات، کاروتنوئیدها، گلوکاتینون احیا شده و آلفا توکرفول است که عمل جاروب کنندگی، خنثی‌سازی و حذف گونه‌های فعال اکسیژن را بر

نتایج تجزیه فیزیکی و شیمیایی خاک در جدول ۱ آورده شده است. تیمارهای آبیاری پس از استقرار کامل بوته‌ها اعمال شدند. محلول-پاشی غلظت‌های مختلف آسکوربات و متانول دو بار و به ترتیب ۴۵ و ۵۵ روز پس از کاشت هنگام عصر و در هوایی آرام انجام شد.

وزن خشک برگ و ساقه (برحسب گرم در مترمربع)، ارتفاع ساقه، وزن هزار دانه، نسبت مغز به پوست میوه و تعداد شاخه فرعی با ارزیابی ۵ بوته تصادفی در هر کرت اندازه‌گیری شدند. درصد روغن نمونه‌های ۲ گرمی دانه با استفاده از دستگاه سوکسله مورد سنجش قرار گرفت و برای محاسبه عملکرد روغن از حاصلضرب عملکرد دانه در درصد روغن استفاده گردید.

سنجش میزان کلروفیل و کاروتنوئید برگ در ۶۴ روز پس از کاشت به روش بدون لهدگی صورت گرفت (پرچازکوا و همکاران، ۲۰۰۱). بدین منظور ۰/۵ گرم از نمونه‌های برگ در ۵ میلی‌لیتر دی متیل سولفوکسید غوطه‌ور شده و به مدت ۴ ساعت در دمای ۶۵ درجه سانتی‌گراد قرار داده شد. پس از رسیدن به دمای اتاق، میزان جذب برای اندازه‌گیری کلروفیل a، b و کاروتنوئید با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر به ترتیب در طول موج‌های ۶۴۵، ۶۶۵ و ۴۷۰ قرائت شد. سپس از روابط پرچازکوا و همکاران (۲۰۰۱)، برای تعیین مقدار کلروفیل a، b و کاروتنوئید برگ بر حسب میلی‌گرم بر گرم استفاده شد.

$$\text{Chl a} = (12.19 \times A_{665}) - (3.45 \times A_{645})$$

$$\text{Chl b} = (21.99 \times A_{645}) - (5.32 \times A_{665})$$

$$\text{Carotenoid} = (1000 \times A_{470} - 2.14 \text{Chl a} - 70.16 \text{Chl b}) / 220$$

مقدار نسبی آب برگ بر حسب درصد با استفاده از سه برگ

هم سن از ۲ بوته‌ی تصادفی به روش کرامر (۱۹۸۳) اندازه‌گیری شد.

شاخص پایداری غشای پلاسمایی سلول‌های برگ در ۶۳ روز پس از کاشت براساس میزان هدایت الکتریکی حاصل از نشت یون‌های سلول‌های برگ درون آب دوبار تقطیر اندازه‌گیری شد. بدین منظور برای هر نمونه دو عدد دیسک برگی در لوله‌های آزمایش محتوی ۲۰ میلی‌لیتر آب قرار داده شد. سپس یکسری از نمونه‌ها به مدت ۳۰ دقیقه در دمای ۴۰ درجه سانتی‌گراد (C_1) و سری دیگر در دمای ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد (C_2) نگهداری شدند و پس از رسیدن به دمای اتاق میزان هدایت الکتریکی آن‌ها با دستگاه

می‌شود گیاه را در شرایط تنش یاری رساند. مصرف متانول در بوته‌هایی از گیاهان زراعی که دارای کمبود آب هستند سبب افزایش بیوماس آنها می‌گردد. باتاچاریا و همکاران (۱۹۸۵) اثر مثبت متانول بر رشد گیاهان در گیاهچه‌های ماش را گزارش نمودند. نونومرا و بنسون (۱۹۹۲) افزایش رشد به‌وجود آمده در اثر محلول‌پاشی متانول را در هندوانه ۳۶ درصد، در پنبه، گوجه فرنگی و گل‌کلم ۵۰ درصد و در توت‌فرنگی ۶۰ درصد گزارش نمودند. بنا بر اعلام صفرزاده ویشگاهی و همکاران (۱۳۸۶) محلول‌پاشی ۲۰ درصد حجمی متانول سبب افزایش شاخص سطح برگ، سرعت رشد و افزایش عملکرد غلاف و دانه در بادام زمینی شد. همچنین محلول‌پاشی این ماده افزایش ۱۶ تا ۲۲ درصدی عملکرد سویا را به دلیل بهبود ظرفیت فتوسنتزی گیاه در مرحله رشد زایشی، به دنبال داشته است (لی و همکاران، ۱۹۹۵). مهم‌ترین فایده‌ی متانول جلوگیری و کاهش اثر تنش‌های القاء شده به گیاهان از طریق کاهش تنفس نوری در آن‌هاست (میرآخوری و همکاران، ۱۳۸۸). بنا به گزارش تئودورید و همکاران (۲۰۰۲)، متانول محتویات درون سلولی و همچنین نسبت کلروفیل a به b را در سلول‌های گیاهی افزایش می‌دهد و با کاهش سطح برگ و بیوماس گیاه در مرحله رشد رویشی بر تحمل گیاه در شرایط تنش خشکی می‌افزاید. در این پژوهش آسکوربات و متانول با غلظت‌های مختلف روی بوته‌های سیاه دانه‌ی قرار گرفته در معرض رژیم‌های مختلف آبیاری محلول‌پاشی گردید و به این ترتیب تأثیر محلول‌پاشی این ترکیبات به‌تنهایی و توأم بر خصوصیات زراعی و فیزیولوژیک سیاه دانه تحت شرایط کم‌آبیاری مورد بررسی قرار گرفت.

مواد و روش‌ها

این پژوهش در سال ۱۳۹۰ در مزرعه تحقیقاتی دانشکده کشاورزی دانشگاه صنعتی شاهرود به‌صورت اسپلینت پلات فاکتوریل با طرح پایه بلوک‌های کامل تصادفی در ۳ تکرار روی گیاه سیاه دانه (*Nigella sativa* L.) انجام شد. عامل اصلی شامل دو سطح آبیاری (دور آبیاری ۸ و ۱۶ روز به‌ترتیب به‌عنوان عدم-تنش و تنش کم‌آبی) و عامل‌های فرعی شامل سه سطح آسکوربات (صفر، ۱۰ و ۲۰ میلی‌مولار) و سه سطح متانول (صفر، ۱۵ و ۳۰ درصد حجمی) به‌صورت محلول‌پاشی بودند. در این آزمایش در مجموع ۵۴ کرت کشت گردید که هر کرت شامل ۴ ردیف ۵ متری با فاصله روی ردیف ۱۰ سانتی‌متر و بین ردیف ۵۰ سانتی‌متر بود.

جدول ۱- نتایج تجزیه فیزیکی و شیمیایی خاک محل آزمایش

مقدار	پارامتر	مقدار	پارامتر
۳۹	شن (درصد)	۲۹/۷	درصد اشباع
۱/۵	رطوبت (درصد)	۱/۲	هدایت الکتریکی (دسی زیمنس بر متر)
۲۱/۴	Na ⁺ (میلی اکی والان بر لیتر)	۷	اسیدیته گل اشباع
۲۵/۸	Mg ²⁺ (میلی اکی والان بر لیتر)	۱۷/۲۵	مواد خثی شونده (درصد)
۳۳/۲	Ca ²⁺ (میلی اکی والان بر لیتر)	۰/۵	کربن آلی (درصد)
۲۷/۸	So ₄ ⁻² (میلی اکی والان بر لیتر)	۰/۰۴	نیتروژن کل (درصد)
۴۶۷	Cl ⁻ (میلی اکی والان بر لیتر)	۱۴/۴	فسفر قابل جذب (پی پی ام)
۴/۷	HCo ⁻³ (میلی اکی والان بر لیتر)	۲۱۰	پتاسیم قابل جذب (پی پی ام)
۰/۰	Co ₃ ⁻² (میلی اکی والان بر لیتر)	۱۹	رس (درصد)
		۴۲	سیلت (درصد)

بیشتر بود (جدول ۵). احتمالاً افزایش شاخص سطح برگ در گیاهان تیمار شده با متانول یکی از علل افزایش عملکرد برگ در این گیاهان می‌باشد (داده‌ها نشان داده نشده است).

البته به تعویق افتادن پیری و ریزش برگ را نیز می‌توان به- عنوان یکی دیگر از دلایل بالا بودن وزن خشک برگ در غلظت بالای متانول برشمرد. در همین رابطه گزارش شده است که متانول می‌تواند از طریق اثر روی سرعت تولید اتیلن، پیری برگ‌ها را به تعویق اندازد (نادعلی و همکاران، ۱۳۸۹)

در بررسی تأثیر توأم محلول‌پاشی آسکوربات و متانول، گیاهانی که ۱۰ میلی‌مولار آسکوربات را به همراه ۳۰ درصد حجمی متانول دریافت نمودند، از بالاترین مقدار وزن خشک برگ (با میانگین ۳۸/۳ گرم در مترمربع) برخوردار بودند که نسبت به عدم محلول‌پاشی آسکوربات و متانول، ۱۰۷/۱۸ درصد بیشتر بود (جدول ۶). در غلظت ۲۰ میلی‌مولار آسکوربات نیز محلول‌پاشی با هر دو غلظت ۱۵ و ۳۰ درصد حجمی متانول افزایش در وزن خشک برگ را سبب شد. متانول محلول‌پاشی شده روی گیاهان به سرعت وارد بافت‌های گیاهی شده و افزایش غلظت متانول در بافت‌های گیاهی بر کارایی تثبیت کربن تأثیر مثبت دارد و از طریق تنظیم ژن پکتین متیل استراز موجب توسعه، بزرگی و افزایش وزن برگ می‌شود (رامیرز و همکاران، ۲۰۰۶).

EC متر قرائت شد. شاخص پایداری غشاء از رابطه سایرام و همکاران (۲۰۰۱) تعیین شد.

$$EC = [1 - (C_1 / C_2)] \times 100$$

تجزیه داده‌ها با استفاده از نرم افزار SAS و مقایسه میانگین به روش LSD در سطح احتمال ۵ درصد انجام شد.

نتایج و بحث

نتیجه تجزیه واریانس کلیه صفات مورد بررسی در جداول ۲ و ۳ آورده شده است.

وزن خشک برگ: تجمع ماده خشک برگ در اثر افزایش دور آبیاری از ۸ به ۱۶ روز، به طور معنی‌دار و به میزان ۵۴/۳ درصد کاهش یافت (جدول ۴). این شرایط نشان دهنده تأثیر زیاد تنش بر اندام هوایی گیاه است که احتمالاً به دلیل تغییر الگوی توزیع فرآورده‌های فتوسنتزی و اختصاص بیشتر این مواد به ریشه‌ها می‌باشد. محلول‌پاشی متانول در شرایط تنش نتوانست تغییر معنی داری در وزن خشک برگ در واحد سطح داشته باشد، ولی کاربرد آن در دور آبیاری ۸ روز به طور معنی داری باعث افزایش این صفت گردید، به طوری که بالاترین مقدار وزن خشک برگ در تیمار عدم تنش و محلول‌پاشی با متانول ۳۰ درصد حجمی به دست آمد که نسبت به تیمار عدم تنش و عدم محلول‌پاشی ۹۶/۶۲ درصد

جدول ۲- میانگین مربعات وزن خشک برگ و ساقه، نسبت مغز به پوست، ارتفاع بوته، تعداد شاخه فرعی و وزن هزار دانه سیاه دانه تحت تاثیر تنش کم آبیاری و محلول پاشی اسید آسکوربیک و متانول

منابع تغییر	درجه آزادی	وزن خشک برگ	وزن خشک ساقه	نسبت مغز به پوست میوه	ارتفاع بوته	تعداد شاخه فرعی	وزن هزار دانه
تکرار	۲	۳۰/۵۹	۴/۳۶	۰/۰۴	۰/۰۰۱	۲/۱۱	۰/۰۱۶
تنش کم آبیاری (S)	۱	۳۳۴۱/۴۴**	۴۳۰۶/۰۵**	۰/۰۹	۴۵۹/۹۶	۲۷/۴۳	۰/۰۳۱۹*
خطای اول	۲	۱۰/۱۷	۰/۴۵	۰/۰۳	۴۴/۰۵	۱/۸۹	۰/۰۱۵
اسید آسکوربیک (A)	۲	۱۷۰/۱۸**	۱۸۶/۰۲**	۰/۳۴**	۱/۴۵	۰/۳۰	۰/۰۳۷
متانول (M)	۲	۴۴۰/۹۹**	۶۱۸/۶۲**	۰/۰۱	۹۴/۶۴**	۸/۱۰**	۰/۰۱۳
S × A	۲	۶۲/۵۲	۲۱/۰۸	۰/۰۳	۳/۲۵	۰/۱۷	۰/۰۳۱
S × M	۲	۳۹۶/۸۰**	۳۵۴/۸۱**	۰/۰۳	۲۰/۶۶*	۰/۹۱	۰/۰۱۸
A × M	۴	۳۰۸/۵۷**	۲۴۷/۰۲**	۰/۱۰	۱۵/۱۷*	۱/۱۰	۰/۰۵۸**
S × A × M	۴	۴۶۹/۳۰**	۳۴۴/۱۷**	۰/۱۱	۱۷/۹۱*	۱/۵۰	۰/۱۴۷**
خطا	۳۲	۱۹/۷۰	۳۴/۵۷	۰/۰۵	۵/۰۳	۰/۶۶	۰/۰۱۱
ضریب تغییرات (درصد)		۲۱/۰۱	۲۵/۱۷	۶/۲۶	۷/۳۵	۱۲/۰۹	۴/۰۳

* و ** به ترتیب به مفهوم معنی داری در سطح احتمال ۵ و ۱ درصد می باشد.

جدول ۳- میانگین مربعات محتوای عملکرد روغن دانه، کلروفیل a و b، کاروتنوئید، مقدار نسبی آب برگ و شاخص پایداری غشاء سیاه دانه تحت تاثیر تنش کم آبیاری و محلول پاشی اسید آسکوربیک و متانول

منابع تغییر	درجه آزادی	عملکرد روغن	کلروفیل a	کلروفیل b	کاروتنوئید	محتوای نسبی آب برگ	شاخص پایداری غشاء
تکرار	۲	۱۲/۸۲	۰/۰۰۶	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰۷	۵/۲۶	۰/۱۲
تنش کم آبیاری (S)	۱	۱۷۳۹/۹۸**	۰/۰۲۸	۰/۰۲۸*	۰/۰۰۱۶	۴۰۳/۴۴*	۲۹۹/۳۹*
خطای اول	۲	۲/۶۸	۰/۰۰۳	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰۹	۱۳/۸۸	۷/۱۰
اسید آسکوربیک (A)	۲	۹۰/۹۸*	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰۸	۷۶/۳۵**	۹۵/۳۸**
متانول (M)	۲	۲۱۵/۱۲**	۰/۰۱۲	۰/۰۱۴	۰/۰۰۰۳	۳۵/۵۹**	۱۰۳/۱۷**
S × A	۲	۱/۶۴	۰/۰۰۳	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲۱	۳۳/۶۴**	۵۲/۳۶**
S × M	۲	۶۷/۵۱	۰/۰۰۶	۰/۰۰۵	۰/۰۰۱۷	۳۹/۹۰**	۳۲/۹۰**
A × M	۴	۱۱۰/۷۰**	۰/۰۴۸**	۰/۲۵**	۰/۰۰۳۱**	۱۸/۲۸**	۴۲/۳۱**
S × A × M	۴	۱۴۴/۰۷**	۰/۰۱۷*	۰/۰۱۶	۰/۰۰۱۰	۱۸/۷۸**	۵۶/۶۶**
خطا	۳۲	۲۱/۱۲	۰/۰۰۶	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰۷	۴/۳۲	۳/۴۵
ضریب تغییرات (درصد)		۲۶/۰۵	۱۲/۲۶	۱۸/۷۹	۱۳/۶۴	۳/۶۲	۱۴/۳۵

* و ** به ترتیب به مفهوم معنی داری در سطح احتمال ۵ و ۱ درصد می باشد.

جدول ۴- مقایسه میانگین وزن خشک برگ و ساقه، نسبت مغز به پوست میوه، ارتفاع بوته، تعداد شاخه‌های فرعی و وزن هزار دانه سیاه دانه تحت تأثیر اثرات ساده تنش کم آبیاری، آسکوربات و متانول

تیمار	وزن خشک برگ (گرم در مترمربع)	وزن خشک ساقه (گرم در مترمربع)	نسبت مغز به پوست میوه	ارتفاع بوته (سانتی‌متر)	تعداد شاخه‌های فرعی (در بوته)	وزن هزار دانه (گرم)
دور آبیاری (روز)						
۸	۲۸/۹۹ a	۳۲/۲۹ a	۳/۴۴	۳۳/۴۱	۲۳/۸۱ a	۲/۷۳ a
۱۶	۱۳/۲۶ b	۱۴/۴۳ b	۳/۵۲	۲۷/۵۷	۹/۸۵ b	۲/۵۸ b
آسکوربات (میلی‌مولار)						
صفر	۱۸/۴۱ b	۱۹/۸۹ b	۳/۴۲ b	۳۰/۱۶	۱۴/۳۹ b	۲/۶۹
۱۰	۲۴/۴۷ a	۲۶/۲۴ a	۳/۶۴ a	۳۰/۶۵	۱۶/۹۱ ab	۲/۶۸
۲۰	۲۰/۵۱ b	۲۳/۹۴ a	۳/۳۸ b	۳۰/۶۵	۱۹/۱۹ a	۲/۶۱
متانول (درصد حجمی)						
صفر	۱۶/۶۶ c	۱۶/۹۸ b	۳/۵۰	۲۷/۸۴ b	۱۵/۴۷ b	۲/۶۴
۱۵	۲۰/۲۸ b	۲۴/۵۹ a	۳/۴۶	۳۱/۷۹ a	۱۵/۳۱ b	۲/۶۵
۳۰	۲۶/۴۵ a	۲۸/۵۰ a	۳/۴۸	۳۱/۸۳ a	۱۹/۷۲ a	۲/۶۹

وجود حداقل یک حرف مشترک، بیانگر عدم اختلاف معنی دار است. در مواردی که اثر تیمار معنی دار نبود، مقایسه میانگین انجام نشد.

جدول ۵- مقایسه میانگین وزن خشک برگ و ساقه، ارتفاع بوته، تعداد شاخه‌های فرعی، شاخص پایداری غشاء و محتوای نسبی آب برگ سیاه دانه تحت تأثیر ترکیبات تیماری حاصل از تنش کم آبیاری و متانول

دور آبیاری (روز)	متانول (درصد حجمی)	وزن خشک برگ (گرم در مترمربع)	وزن خشک ساقه (گرم در مترمربع)	ارتفاع بوته (سانتی‌متر)	تعداد شاخه‌های فرعی (در بوته)	محتوای نسبی آب برگ (درصد)	شاخص پایداری غشاء (درصد)
دور آبیاری (روز)							
۸ روز	صفر	۱۹/۸۵ c	۲۱/۳۱ c	۲۹/۹۶ b	۲۳/۷۲ b	۶۰/۴ a	۱۲/۹۳ c
	۱۵	۲۸/۱۰ b	۳۳/۸۵ b	۳۴/۲۹ a	۱۹/۶۱ b	۵۹/۰۷ a	۱۷/۸۷ a
	۳۰	۳۹/۰۳ a	۴۱/۷۰ a	۳۵/۹۶ a	۲۸/۱۱ a	۶۰/۶۶ a	۱۵/۱۰ b
	صفر	۱۳/۴۷ d	۱۲/۶۴ d	۲۵/۷۲ d	۷/۲۲ c	۵۱/۵۰ c	۷/۴۴ e
۱۶ روز	۱۵	۱۲/۴۵ d	۱۵/۳۳ d	۲۹/۲۹ bc	۱۱/۰۰ c	۵۵/۳۸ b	۱۰/۹۳ d
	۳۰	۱۳/۸۷ d	۱۵/۳۱ d	۲۷/۶۹ cd	۱۱/۳۳ c	۵۶/۸۶ b	۱۳/۴۰ bc

وجود حداقل یک حرف مشترک، بیانگر عدم اختلاف معنی دار است.

که به ضرر اندام هوایی تمام خواهد شد و به این ترتیب ماده خشک ساقه در این شرایط کاهش خواهد یافت. وزن خشک ساقه در شرایط عدم تنش و محلول پاشی با متانول ۱۵ درصد نیز به طور معنی داری بیشتر از شاهد (عدم تنش و عدم محلول پاشی) بود. در مجموع تنش کم آبی موجب کاهش ۵۵/۳ درصدی در وزن خشک ساقه نسبت به شرایط بدون تنش گردید که با محلول پاشی متانول به طور جزئی بهبود یافت. افزایش مشاهده شده در وزن خشک ساقه در اثر محلول پاشی با هر دو غلظت ۱۵ و ۳۰ درصد متانول در

وزن خشک ساقه: وزن خشک ساقه تحت تأثیر تنش کم آبی، آسکوربات، متانول، اثر متقابل تنش × متانول و آسکوربات × متانول قرار گرفت (جدول ۲). بیشترین وزن خشک ساقه در شرایط عدم تنش و محلول پاشی با بالاترین غلظت متانول حاصل گردید (جدول ۵). در شرایط عدم تنش به دلیل وجود رطوبت کافی، میزان جذب عناصر غذایی توسط ریشه و اندام هوایی نسبت به شرایط تنش بیشتر خواهد بود. علاوه بر این گیاه در شرایط روبرویی با تنش، اسیمیلات بیشتری را جهت رشد عمقی ریشه‌ها اختصاص می‌دهد

جدول ۶- مقایسه میانگین وزن خشک برگ و ساقه، ارتفاع بوته، تعداد شاخه‌های فرعی و وزن هزار دانه سیاه دانه تحت تأثیر ترکیبات تیماری حاصل از آسکوربات و متانول

وزن خشک برگ (گرم در مترمربع)	وزن خشک ساقه (گرم در مترمربع)	ارتفاع بوته (سانتی‌متر)	تعداد شاخه‌های فرعی (در بوته)	وزن هزار دانه (گرم)	آسکوربات (میلی‌مولار)	متانول (درصد حجمی)
۱۸/۵۰ cd	۲/۴۱ cde	۲۷/۶۷ e	۲۰/۰۰ b	۲/۷۰ ab	صفر	
۱۶/۵۲ cd	۱۸/۹۸ e	۳۱/۹۹ abc	۱۱/۵۰ d	۲/۶۷ ab	صفر	
۲۰/۲۲ cd	۲۰/۲۸ de	۳۰/۸۲ bcd	۱۱/۶۷ d	۲/۷۰ ab	۳۰	
۱۶/۳۳ cd	۱۶/۶۲ e	۲۷/۶۵ e	۱۲/۲۵ d	۲/۷۵ a	صفر	
۱۸/۷۳ cd	۲۶/۱۸ bcd	۳۳/۳۱ ab	۱۹/۲۵ bc	۲/۵۹ b	۱۰	
۳۸/۳۳ a	۳۷/۹۳ a	۳۱/۰۰ bc	۱۹/۲۵ bc	۲/۶۹ ab	۳۰	
۱۵/۱۵ d	۱۵/۹۰ e	۲۸/۲۱ de	۱۴/۱۷ cd	۲/۴۶ c	صفر	
۲۵/۵۸ b	۲۸/۶۲ b	۳۰/۰۷ cde	۱۵/۱۷ bcd	۲/۶۷ ab	۲۰	
۲۰/۸۰ bc	۲۷/۳۰ bc	۳۳/۶۷ a	۲۸/۲۵ a	۲/۶۸ ab	۳۰	

وجود حداقل یک حرف مشترک، بیانگر عدم اختلاف معنی‌دار است.

معنی‌داری مشاهده نگردید (جدول ۴). احتمالاً آسکوربات از طریق بهبود وضعیت رشد و فتوسنتز سبب پر شدن بهتر دانه شده است. در این خصوص قربانلی و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی اثر تنش شوری و آسکوربات دریافتند که گیاهان تیمار شده با این ماده، در مقایسه با گیاهان تیمار نشده و در معرض شوری، پارامترهای رشد، مقدار رنگیزه‌های فتوسنتزی و مقدار قندهای محلول و پروتئین بیشتری داشتند.

با توجه به نتایج وزن خشک برگ و ساقه، مقادیر این صفات در غلظت متوسط آسکوربات بیشتر از دو سطح دیگر بود که نتیجه آن تولید اسیمیلات بیشتر در برگ‌ها و ارسال بیشتر آن به دانه‌ها بوده است. این امر موجب افزایش قابل توجه در ماده خشک دانه و در نتیجه بهبود نسبت مغز به پوست میوه در این تیمار شد. تنش خشکی گاهی اوقات الگوی تخصیص مواد فتوسنتزی را تغییر می‌دهد. اگر در مرحله پرشدن دانه سیاه دانه تنش خشکی اتفاق افتد از طریق کاهش انتقال مواد، اندازه‌ی دانه کاهش می‌یابد. برای مثال در گونه خوابیده (*Lolium temulentum*) توسعه برگ‌ها نسبت به فتوسنتز به کمبود آب حساس‌تر بوده و مسیر حرکت مواد فتوسنتزی به سوی برگ‌های جوان، غلاف‌ها و ریشه بود. در حالی- که در شرایط مطلوب مسیر حرکت مواد فتوسنتزی جهت تأمین نیاز رشد زایشی گیاه منظور می‌شود. در شرایط کمبود آب مواد فتوسنتز

شرایط تنش از لحاظ آماری معنی‌دار نبود (جدول ۵). به نظر می‌رسد متانول با کاهش اثر تنش و نیاز آبی گیاه موجب افزایش جزئی وزن خشک ساقه شده است. گزارش‌ها نشان می‌دهد که محلول پاشی متانول سبب افزایش وزن خشک ساقه در آفتابگردان و گوجه‌فرنگی نیز شده است (هرناندز و همکاران، ۲۰۰۰، روا و همکاران، ۱۹۹۴). همانند وزن خشک برگ، گیاهانی که توسط آسکوربات ۱۰ میلی‌مولار و متانول ۳۰ درصد حجمی محلول پاشی شده بودند ماده خشک ساقه‌ی بیشتری را نشان دادند (جدول ۶). محلول پاشی با متانول ۱۵ درصد در دو غلظت ۱۰ و ۲۰ میلی‌مولار آسکوربات و متانول ۳۰ درصد در غلظت ۲۰ میلی‌مولار آسکوربات از لحاظ آماری در رتبه بعدی قرار گرفتند (جدول ۶). در گیاه سویا نیز کاربرد آسکوربات سبب افزایش معنی‌دار در وزن خشک ساقه‌ی این گیاه تحت تنش شوری شد. آسکوربات با ماده سازی و به‌ویژه ساخت قندها افزایش رشد را در پی خواهد داشت (اسمیرونف، ۲۰۰۰).

نسبت مغز به پوست میوه: این صفت تنها از آسکوربات تأثیر پذیرفت (جدول ۲) و بیشترین مقدار آن از محلول پاشی این ماده با غلظت ۱۰ میلی‌مولار حاصل شد که نسبت به عدم محلول پاشی و تیمار غلظت ۲۰ میلی‌مولار آسکوربات به ترتیب ۶/۴ و ۷/۷ درصد افزایش نشان داد. بین غلظت ۲۰ میلی‌مولار و صفر اختلاف

نبود ولی محلول‌پاشی با غلظت ۳۰ درصد حجمی متانول افزایش معنی‌دار تعداد شاخه را در پی داشت (جدول ۵). در محلول‌پاشی آسکوربات و متانول به‌تنهایی تعداد شاخه‌های فرعی کمتری در گیاه ثبت شد در حالی که شاخه‌های فرعی گیاهان تیمار شده با بالاترین غلظت‌های آسکوربات و متانول به‌طور قابل توجهی افزایش داشت و نسبت به شاهد ۴۱/۲ درصد بیشتر بود (جدول ۶). تعداد شاخه‌های فرعی می‌تواند نقش مؤثری در فتوسنتز گیاه از طریق افزایش سطح سبز برگ و نیز نقش قابل توجهی در عملکرد گیاه از طریق افزایش تعداد گل و کپسول در بوته داشته باشد.

وزن هزار دانه: تنش کم‌آبی وزن هزار دانه را به‌طور معنی‌داری به میزان ۰/۱۵ گرم معادل ۵/۵ درصد کاهش داد (جدول ۴). وقوع تنش در مرحله رشد زایشی موجب کاهش جذب آب و املاح و در نتیجه، کاهش فتوسنتز برگ و تولید شیره پرورده می‌شود. در مرحله پرشدن دانه‌ها ادامه ارسال مواد فتوسنتزی کافی به همه دانه‌ها مقدور نیست. چرا که در این زمان، فتوسنتز جاری برگ و انتقال مواد فتوسنتزی توسط خشکی کاهش یافته است. در این شرایط نمو دانه متکی به مواد ذخیره شده در گیاه است. هر عاملی از جمله انواع تنش‌های محیطی که دوره پرشدن دانه را کوتاه‌تر کند، موجب کاهش تعداد سلول‌های آندوسپرم و در نتیجه موجب کاهش وزن دانه می‌شود (دای و ایتنلاپ، ۱۹۹۹). یکی از پارامترهای تأثیرگذار در وزن هزار دانه تعداد کپسول در بوته بود (نتایج نشان داده نشده است) به‌طوری که گیاهانی که تعداد کپسول کمتری داشتند، مواد فتوسنتزی بیشتری به دانه‌های موجود انتقال دادند و وزن هزار دانه بیشتری را به نمایش گذاشتند. در جدول ۶ مشاهده می‌گردد، گیاهانی که تنها توسط آسکوربات ۲۰ میلی‌مولار محلول‌پاشی شدند با میانگین ۲/۴۶ گرم از کمترین وزن هزار دانه برخوردار بودند. مقادیر این صفت بین سایر ترکیبات تیماری نوسان جزئی داشت و اختلاف قابل توجهی مشاهده نشد.

عملکرد روغن: عملکرد روغن تحت تأثیر تنش کم‌آبی ۴۸/۷ درصد کاهش یافت که می‌تواند بیشتر از هر چیز به‌دلیل کاهش عملکرد دانه در این شرایط باشد (جدول ۷). دانشیان و همکاران (۱۳۸۱) نیز گزارش نمودند که کاهش عملکرد دانه ناشی از تنش خشکی در سویا، تأثیر منفی بر عملکرد روغن این گیاه داشت. محلول‌پاشی متانول در حضور آسکوربات عملکرد روغن دانه را افزایش داد به‌طوری که مقادیر بالایی از این صفت با میانگین ۲۵/۶۴ گرم در

جاری کاهش می‌یابد و نسبت مواد ذخیره شده‌ای که به دانه منتقل می‌شود، افزایش می‌یابد (بلک و همکاران، ۲۰۰۰).

ارتفاع بوته: در شرایط عدم‌تنش، محلول‌پاشی با غلظت متوسط متانول ارتفاع بوته را به‌طور معنی‌داری افزایش داد. بین غلظت متوسط و بالای متانول، تفاوت معنی‌داری از نظر این صفت وجود نداشت. در شرایط تنش نیز محلول‌پاشی متانول ۱۵ درصد نسبت به تیمار ۳۰ درصد آن در افزایش ارتفاع بوته تأثیرگذارتر بود و آنقدر این صفت را بهبود بخشید که اختلاف معنی‌داری با شاهد نداشت (جدول ۵). راوو و همکاران (۱۹۹۴) گزارش کردند که محلول‌پاشی متانول در غلظت‌های مختلف ۱۰ تا ۵۰ درصد حجمی سبب افزایش ارتفاع بوته در گل رز شده است. همچنین در پژوهش دیگری تیمار متانول با غلظت ۲۰ درصد حجمی سبب افزایش سرعت رشد و ارتفاع بوته‌ی بادام زمینی گردید (صفرزاده ویشگاهی، ۱۳۸۶). در مجموع گیاهانی که هر دو تیمار آسکوربات و متانول را با بالاترین غلظت دریافت کرده بودند، ارتفاع بوته بیشتری داشتند (جدول ۶). دلیل افزایش ارتفاع بوته در غلظت بالای متانول می‌تواند افزایش کربن در دسترس برای گیاه باشد که موجب افزایش فتوسنتز و در نتیجه افزایش ارتفاع گیاه خواهد شد. همچنین به نظر می‌رسد محلول‌پاشی متانول با افزایش تولید سیتوکینین و در نتیجه تقسیم سلولی، تحریک رشد و افزایش ارتفاع در گیاهان تیمار شده را موجب شده باشد. در بین سایر ترکیبات تیماری حاصل از آسکوربات و متانول، محلول‌پاشی متانول به‌تنهایی و یا توأم شدن هر دو غلظت متانول با هر دو غلظت آسکوربات، منجر به افزایش ارتفاع بوته گردیدند (جدول ۶). این نتیجه ممکن است به دلیل افزایش توان فتوسنتزی گیاه تحت تأثیر متانول به‌عنوان یک منبع ذخیره کربن و ارسال اسیمیلات‌ها به بخش‌های رویشی برای توسعه بیشتر این بخش اتفاق افتاده باشد.

تعداد شاخه‌های فرعی: تعداد شاخه‌های فرعی در شرایط تنش، به‌شدت کاهش یافت و متانول نتوانست این کاهش را به‌طور معنی‌داری جبران نماید (جدول ۵). پراتا و همکاران (۲۰۰۴) در پژوهشی روی یونجه، آسیب‌های ریشه‌ای ناشی از تنش و کاهش میزان کلروفیل را علت اصلی کاهش حجم اندام هوایی عنوان نمودند. همچنین هورمون‌های رشد و افزایش مواد بازدارنده رشد می‌تواند دلیل این کاهش رشد محسوب گردد (کافی و همکاران، ۱۳۸۴). در شرایط عدم تنش، غلظت پایین متانول مفید

جدول ۷- مقایسه میانگین عملکرد روغن، کلروفیل برگ، کاروتنوئید، شاخص پایداری غشاء و محتوای نسبی آب برگ سیاه دانه تحت تأثیر اثرات ساده تنش کم آبیاری، آسکوربات و متانول

تیمار	عملکرد روغن (گرم در متر مربع)	کلروفیل a (میلی گرم بر گرم وزن تر برگ)	کلروفیل b (میلی گرم بر گرم وزن تر برگ)	کاروتنوئید (درصد)	محتوای نسبی آب برگ (درصد)	شاخص پایداری غشاء (درصد)
دور آبیاری (روز)						
۸	۲۳/۳۱ a	۰/۶۱	۰/۳۳ b	۰/۱۹	۶۰/۰۵ a	۱۵/۳۰ a
۱۶	۱۱/۹۶ b	۰/۶۶	۰/۳۷ a	۰/۲۰	۵۴/۵۸ b	۱۰/۵۹ b
آسکوربات (میلی مولار)						
صفر	۱۵/۱۱ b	۰/۶۲	۰/۳۴	۰/۱۹	۵۵/۹۷ b	۱۰/۵۵ c
۱۰	۱۹/۴۱ a	۰/۶۴	۰/۳۵	۰/۲۰	۵۶/۲۸ b	۱۳/۱۵ b
۲۰	۱۸/۴۰ a	۰/۶۴	۰/۳۶	۰/۱۸	۵۹/۶۸ a	۱۵/۱۴ a
متانول (درصد حجمی)						
صفر	۱۳/۶۵ b	۰/۶۱	۰/۳۲	۰/۱۹	۵۵/۹۵ b	۱۰/۱۸ b
۱۵	۱۹/۶۰ a	۰/۶۴	۰/۳۶	۰/۱۹	۵۷/۲۳ b	۱۴/۴۰ a
۳۰	۱۹/۶۷ a	۰/۶۶	۰/۳۸	۰/۲۰	۵۸/۷۶ a	۱۴/۲۵ a

وجود حداقل یک حرف مشترک، بیانگر عدم اختلاف معنی دار است.

محلول پاشی تنها و توأم هر یک از این دو ماده، در اغلب موارد، میزان کلروفیل a موجود در برگ افزایش یافت. بیشترین مقدار کلروفیل a در غلظت صفر آسکوربات و متانول ۳۰ درصد حجمی مشاهده شد که البته اختلاف معنی داری با ترکیبات تیماری حاصل از غلظت های صفر و ۱۵ درصد متانول در سطح آسکوربات ۲۰ میلی مولار نداشت (جدول ۸). کلروفیل a هسته مرکزی واکنش را در فتوسیستم II تشکیل می دهد. از این رو افزایش آن می تواند بیانگر تقویت سیستم فتوسنتزی گیاه باشد. لذا با توجه به نتایج به دست آمده می توان استنباط کرد که کاربرد آسکوربات و متانول از طریق تقویت مرکز واکنش فتوسیستم II موجب بهبود سیستم فتوسنتزی گیاه می گردد. در پژوهشی روی مرزنجوش، کاربرد آسکوربات در شرایط تنش شوری، میزان کلروفیل a، b و کاروتنوئید را افزایش داد (سلاح ورزی و همکاران، ۱۳۹۰). آسکوربات به عنوان یک آنتی اکسیدان قوی، از فعالیت رادیکال های آزاد اکسیژن ناشی از تنش و به دنبال آن تخریب غشاء کلروپلاستی جلوگیری نموده و محتوای کلروفیل گیاه را حفظ می کند.

کلروفیل b: دو برابر شدن فاصله آبیاری و به دنبال آن افزایش شدت تنش وارده به گیاه مقدار کلروفیل b را ۱۲/۱ درصد افزایش داد (جدول ۷). کلروفیل b مسئول دریافت نور در کمپلکس برداشت نور در فتوسیستم های I و II می باشد و انرژی نورانی را از

مترمربع از گیاهانی به دست آمد که آسکوربات ۱۰ میلی مولار و متانول ۳۰ درصد حجمی را به صورت توأم دریافت کرده بودند که نسبت به شاهد ۶۱/۹ درصد بیشتر بود. البته اختلاف معنی داری با ترکیبات تیماری ۲۰ میلی مولار آسکوربات و ۱۵ و ۳۰ درصد حجمی متانول وجود نداشت (جدول ۸). آنانووا و همکاران (۲۰۰۴) گزارش کردند محلول پاشی متانول ۲۵ درصد حجمی تأثیر معنی داری بر مقدار روغن دانه در گیاه پنبه دارد. مقدم (۱۳۸۴) اظهار داشت که عملکرد روغن کتجد با عملکرد دانه ارتباطی مثبت دارد طوری که با افزایش عملکرد دانه، عملکرد روغن نیز افزایش می یابد. در جدول ۸ مشاهده می شود که کاربرد متانول تنها زمانی بر عملکرد روغن دانه تأثیر مثبت داشت که همراه با آسکوربات استفاده گردید. محلول پاشی متانول به تنهایی و عدم محلول پاشی متانول حتی در حضور آسکوربات، کاهش عملکرد روغن دانه را در پی داشت. این نتیجه می تواند به دلیل حذف آثار مثبت متانول بر عملکرد دانه و درصد روغن و در نهایت کاهش عملکرد روغن باشد. به نظر می رسد افزایش دسترسی گیاه به کربن حاصل از تجزیه متانول و به دنبال آن کاهش تنفس نوری در گیاهان تیمار شده می تواند سبب افزایش عملکرد گردد.

کلروفیل a: پایین ترین مقدار کلروفیل a در شرایط عدم محلول پاشی آسکوربات و متانول حاصل گردید (جدول ۸). در اثر

جدول ۸- مقایسه میانگین عملکرد روغن، کلروفیل، کاروتنوئید، شاخص پایداری غشاء و محتوای نسبی آب برگ سیاه دانه تحت تأثیر ترکیبات تیماری حاصل از آسکوربات و متانول

تیمارها	عملکرد روغن (گرم در مترمربع)	کلروفیل a (میلی‌گرم بر گرم وزن تر برگ)	کلروفیل b (میلی‌گرم بر گرم وزن تر برگ)	کاروتنوئید	محتوای نسبی آب برگ (درصد)	شاخص پایداری غشاء (درصد)	آسکوربیک	
							متانول (درصد حجمی)	(میلی‌مولار)
	۱۵/۸۴ cd	۰/۵ d	۰/۲۴ c	۰/۱۷ bc	۵۶/۲۲ de	۱۰/۱۸ ef	صفر	
	۱۶/۳۶ cd	۰/۶۲bc	۰/۳۷ ab	۰/۲ ab	۵۴/۷۷ ef	۱۱/۸۷ de	۱۵	صفر
	۱۳/۱۲ d	۰/۷۴ a	۰/۴۱ a	۰/۲۱ a	۵۶/۹۳ cde	۹/۵۹ fg	۳۰	
	۱۲/۴۳ d	۰/۶۴ bc	۰/۳۵ ab	۰/۱۹ abc	۵۲/۷۱ f	۷/۷۳ g	صفر	
	۲۰/۱۴ bc	۰/۶۳ bc	۰/۳۵ ab	۰/۲۱ a	۵۲/۲۳ bcd	۱۶/۵۷ ab	۱۵	۱۰
	۲۵/۶۴ a	۰/۶۴ bc	۰/۳۵ ab	۰/۲ ab	۵۸/۸۹ abc	۱۵/۱۴ b	۳۰	
	۱۲/۶۷ d	۰/۶۸ab	۰/۳۷ ab	۰/۲۱ a	۵۸/۹۲ abc	۱۲/۶۳ cd	صفر	
	۲۲/۲۸ ab	۰/۶۷abc	۰/۴۱a	۰/۱۶ c	۵۹/۶۷ ab	۱۴/۷۶ bc	۱۵	۲۰
	۲۰/۲۴ abc	۰/۵۸ cd	۰/۳۰ bc	۰/۱۹ abc	۶۰/۴۶ a	۱۸/۰۳ a	۳۰	

وجود حداقل یک حرف مشترک، بیانگر عدم اختلاف معنی‌دار است.

محتوای کلروفیل و کاروتنوئیدها در گیاهانی که تحت تنش شوری و محلول‌پاشی آسکوربات قرار داشتند، افزایش پیدا کرد. به‌عنوان مثال شتباوی (۲۰۰۷) و عبدالحمید و همکاران (۲۰۱۰) در گیاه سویا و بلتاگی (۲۰۰۸) در گیاه نخود نتایج مشابهی به‌دست آوردند. کمبود آب سبب آسیب به رنگدانه‌ها و پلاستیدها می‌شود و کاهش کلروفیل، کاروتنوئیدها و کاهش ضخامت غشاء در تیلکوئیدها را به دنبال دارد. دهنده‌راه شدن برگ نه تنها مانع ساختن کلروفیل می‌شود بلکه به‌نظر می‌رسد تخریب کلروفیل موجود در برگ را نیز موجب می‌گردد. مثال بارز این اثر قهوه‌ای شدن علف‌ها طی دوره‌های تنش خشکی می‌باشد.

محتوای نسبی آب برگ: مقدار نسبی آب برگ در شرایط عدم‌تنش ۶۰ درصد و در شرایط تنش کم‌آبی ۵۵ درصد به‌دست آمد (جدول ۷). بسیاری از محققان، کاهش مقدار نسبی آب برگ را در شرایط تنش کم‌آبی به انسداد روزنه‌ها در اثر تجمع هورمون آبسزیک اسید مرتبط دانسته و اظهار داشتند این هورمون در اثر تنش خشکی در ریشه ساخته شده و در سلول‌های گارد روزنه تجمع می‌یابد (اسمیرونف، ۱۹۹۸). کاهش مقدار نسبی آب برگ با کاهش فتوسنتز و در مجموع کاهش عملکرد گیاه همراه است. در هر دو شرایط عدم تنش و تنش، محلول‌پاشی با آسکوربات ۲۰ میلی‌مولار به

طریق پدیده رزونانس القایی به مرکز واکنش منتقل می‌کند. لذا تقویت کمپلکس برداشت نور به منظور فعال سازی بهتر در مرکز واکنش فتوسیستم‌ها مفید خواهد بود. در پژوهش حاضر، محلول‌پاشی با آسکوربات و متانول موجب بهبود قابل توجه در مقدار کلروفیل b گردید در حالی که کمترین مقدار کلروفیل b در شرایط عدم محلول‌پاشی مشاهده شد (جدول ۸). افزایش مقدار کلروفیل می‌تواند با اکسیداسیون متانول در بوته‌های دارای کمبود آب مرتبط باشد. زیرا بوته‌ها در شرایط کمبود آب با تنش اکسیداتیو رو به رو می‌شوند. در این شرایط متانول به راحتی توسط عصاره برگ به فرمالدئید اکسیده می‌شود که این کار تا حد زیادی توسط آنزیم کاتالاز انجام می‌گیرد (رامبرگ و همکاران، ۲۰۰۲).

کاروتنوئید: کاروتنوئید به‌عنوان عامل حفاظتی برای جلوگیری از تخریب کلروفیل و صدمه به سیستم فتوسنتزی گیاه در مقابل تنش‌های مختلف و مولکول‌های پر انرژی عمل می‌کند. کاربرد آسکوربات و متانول به‌تنهایی و توأم با هم، سبب افزایش مقدار کاروتنوئید در برگ شد. البته اختلاف معنی‌داری بین ترکیبات تیماری حاصل از آسکوربات و متانول از لحاظ تأثیر گذاری بر مقدار کاروتنوئید وجود نداشت و تنها نسبت به شاهد افزایش معنی‌داری را نشان دادند (جدول ۸). در تحقیقات انجام شده

آسکوربات به ترتیب حدود ۳/۸ و ۲/۴ درصد، صفت شاخص پایداری غشاء را نسبت به عدم محلول پاشی بهبود بخشیدند (شکل ۲). سلاح ورزی و همکاران (۱۳۹۰) نیز گزارش نمودند که کاربرد ۲۰۰ میلی گرم در لیتر آسکوربات، نشت الکترولیتی گیاه مرزنجوش را در غلظت ۱۵۰ میلی مولار نمک، به میزان ۵۲ درصد کاهش داد. محلول پاشی متانول تأثیر معنی داری بر شاخص پایداری غشاء داشت. در شرایط عدم تنش، محلول پاشی ۱۵ درصد حجمی متانول، شاخص پایداری غشاء را تا میزان ۱۸ درصد بهبود بخشید. در شرایط تنش و عدم محلول پاشی متانول میزان این شاخص به طور متوسط ۷/۴ درصد بود که در پی محلول پاشی ۱۵ و سپس ۳۰ درصد متانول، به ترتیب به ۱۰/۹ و ۱۳/۴ درصد رسید (جدول ۵). در بین ۹ ترکیب تیماری حاصل از کاربرد سطوح آسکوربات و متانول، محلول پاشی این دو تیمار در هر دو غلظت، موجب افزایش پایداری غشاء گردید. در این بین، بالاترین شاخص پایداری غشاء متعلق به گیاهانی بود که بیشترین غلظت های هر دو تیمار را دریافت کرده بودند (جدول ۸). بنا بر گزارش کاریما و سالاما (۲۰۰۹) در گیاه پیاز و نیز امام و هلال (۲۰۰۸) در کتان، افزایش ظرفیت آنتی اکسیدانی آسکوربات و خنثی سازی مؤثر رادیکال های آزاد و مولکول های پراکسید هیدروژن، پایداری بیشتر غشای پلاسمایی این گیاهان را در سطوح بالای تنش شوری به همراه داشت.

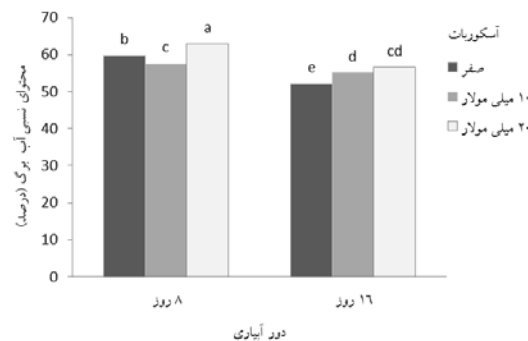
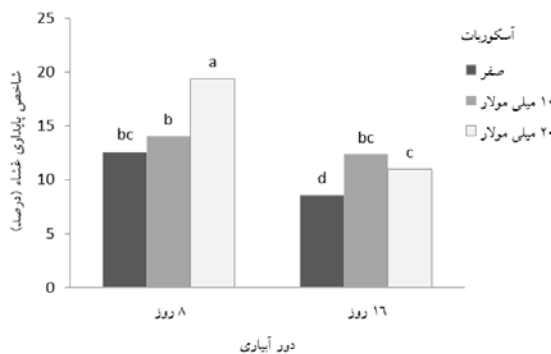
نتیجه گیری

در مجموع نتایج نشان داد که تنش کم آبیاری موجب کاهش معنی دار میزان ماده خشک در برگ و ساقه، وزن هزار دانه، تعداد شاخه فرعی در بوته، محتوای نسبی آب برگ، شاخص پایداری غشاء و عملکرد روغن شد، ولی میزان رنگدانه های برگ به ویژه کلروفیل b را بهبود بخشید. محلول پاشی آسکوربات و متانول به ویژه در غلظت بالاتر سبب افزایش کلیه صفات یاد شده در هر دو شرایط تنش و عدم تنش گردید. گیاهانی که غلظت متوسط آسکوربات و غلظت بالای متانول را باهم دریافت کردند، به لحاظ تجمع ماده خشک، کلروفیل، میزان کاروتنوئید برگ، محتوای نسبی آب برگ و وزن هزار دانه از وضعیت مطلوبی برخوردار بودند، همچنین عملکرد روغن دانه در این شرایط ۶۱/۸۷ درصد بیشتر از شاهد بود. بنابراین در شرایط این آزمایش تیمار ۱۰ میلی مولار آسکوربات و ۳۰ درصد حجمی متانول قابل توصیه است.

ترتیب موجب افزایش ۳/۱ و ۴/۳ درصدی در مقدار نسبی آب برگ شد (شکل ۱). در شرایط تنش محلول پاشی با غلظت ۱۰ میلی مولار آسکوربات نیز در بهبود وضعیت آبی برگ تأثیر معنی داری داشت. در مجموع بالاترین مقدار نسبی آب برگ با میانگین ۶۲/۸۷ درصد در ترکیب تیماری ۸ روز آبیاری * آسکوربات ۲۰ میلی مولار حاصل شد (شکل ۱). این نتایج بیانگر نقش مؤثر آسکوربات در کاهش شدت تنش وارده به گیاه می باشد. اسید آسکوربیک بر تشکیل پروتئین های دفاعی، انواع پروتئین کینازها و روبیسکو اثرگذار است. غلامی پورفرد و همکاران (۱۳۸۸) گزارش نمودند که اسید آسکوربیک با غلظت ۰/۵ میلی مولار در جهت کاهش صدمات ناشی از تنش خشکی در گیاه گوجه فرنگی مؤثر واقع گردید.

محلول پاشی متانول در شرایط عدم تنش تأثیر معنی داری بر این صفت نداشت (جدول ۵). در حالی که در شرایط تنش، محلول پاشی با متانول ۱۵ و ۳۰ درصد حجمی مقدار نسبی آب برگ را به ترتیب ۳/۹ و ۵/۴ درصد بهبود بخشید که از لحاظ آماری معنی دار نیز بود. با این حال، اختلاف معنی داری بین دو غلظت متانول مشاهده نگردید (جدول ۵). گوت و همکاران (۲۰۰۰)، اظهار داشتند بین محتوای نسبی آب در گیاه و غلظت این ترکیبات همبستگی مثبتی وجود دارد که سبب می شود گیاه را در شرایط تنش یاری رساند. در گیاهان تیمار شده با بالاترین غلظت های آسکوربات و متانول، مقدار نسبی آب برگ، با میزان ۶۰/۵ درصد، بیشتر از سایر ترکیبات تیماری بود که اختلاف معنی داری با مقادیر به دست آمده از دو سطح صفر و ۱۵ درصد حجمی متانول به همراه محلول پاشی ۲۰ میلی مولار آسکوربات و نیز ترکیب تیماری آسکوربات و ۳۰ درصد حجمی متانول وجود نداشت (جدول ۷).

شاخص پایداری غشاء: شاخص پایداری غشاء با دو برابر شدن دور آبیاری به طور قابل توجهی کاهش یافت (جدول ۷). این یافته با نتایج هینگ و همکاران (۲۰۰۴) در گیاه لوبیا مطابقت داشت. مواجه شدن گیاه با تنش خشکی موجب افزایش میزان نسخه برداری از ژن های اکسید کننده چربی های دیواره سلولی و در نهایت سبب تخریب دیواره سلولی خواهد شد (مکارون و همکاران، ۱۹۹۵). در هر دو شرایط تنش و عدم تنش، محلول پاشی با آسکوربات سبب افزایش این پارامتر گردید. در شرایط عدم تنش محلول پاشی ۲۰ میلی مولار آسکوربات حدود ۶/۸ درصد و در شرایط تنش محلول پاشی با غلظت های ۱۰ و ۲۰ میلی مولار

شکل ۲- مقایسه میانگین شاخص پایداری غشاء تحت تأثیر ترکیبات تیماری حاصل از تنش کم آبیاری و آسکوربات

شکل ۱- مقایسه میانگین محتوای نسبی آب برگ تحت تأثیر ترکیبات تیماری حاصل از تنش کم آبیاری و آسکوربات

احیایی، ح.ر.، م. پارسا، م. کافی و م. نصیری محلاتی. ۱۳۸۹. اثر محلول پاشی متانول و دور آبیاری بر عملکرد و اجزای عملکرد دو رقم نخود (*Cicer arietinum L.*). نشریه‌ی پژوهش‌های حیوانات ایران. جلد ۱، شماره ۲: ۴۸-۳۷.

بابایی، ا. ۱۳۷۴. بررسی اثر تنش آب در مراحل رشد و نمو، کمیت و کیفیت اسانس و مقدار روغن سیاه‌دانه (*Nigella sativa*). پایان نامه کارشناسی ارشد علوم گیاهی. دانشگاه آزاد اسلامی تهران واحد شمال. ۱۶۱ صفحه.

دانشیان، ج. ق. نورمحمدی و پ. جنوبی. ۱۳۸۱. بررسی واکنش سویا به تنش خشکی و مقادیر مختلف فسفر. مجله علمی پژوهشی علوم کشاورزی. سال هشتم. شماره ۱: ۹۵-۱۰۸.

سلاح ورزی، ی.، م. گلدانی، ج. نباتی و م. علیرضایی. ۱۳۹۰. تاثیر کاربرد برون زای آسکوربیک اسید بر برخی از تغییرات فیزیوشیمیایی مرزنجوش (*Origanum majorana L.*) تحت تنش شوری. مجله علوم باغبانی ایران. جلد ۴۲، شماره ۲: ۱۶۷-۱۵۹.

صفرزاده ویشکایی، م.ن.، ق. نورمحمدی، ا. مجیدی و ب. ربیعی. ۱۳۸۶. اثر متانول بر رشد و عملکرد بادام زمینی. مجله علوم کشاورزی. سال سیزدهم. شماره ۱: ۸۷-۱۰۴.

قربانلی، م.، ن. ادیب هاشمی و م. پیوندی. ۱۳۸۹. بررسی اثر شوری و اسید آسکوربیک بر برخی پاسخ های فیزیولوژیکی در گیاه سیاه‌دانه. (*Nigella sativa L.*) فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۶. شماره ۳: ۳۸۸-۳۷۰.

قربانلی، م.، آ. بابائی، پ. باباخانلو، و م. میرزا. ۱۳۷۸. بررسی اثر تنش آبی در مراحل رشد و نمو، کمیت و کیفیت اسانس و مقدار روغن دانه سیاه‌دانه (*Nigella sativa L.*). مجله علوم زراعی ایران. جلد ۳۰، شماره ۳: ۵۹۳-۵۸۵.

کافی، م.، ب. کامکار، ح.ر. شریفی و م. گلدانی. ۱۳۸۴. فیزیولوژی گیاهی (ترجمه). انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد. ۵۳۵ صفحه.

مقدم، پ. ۱۳۸۴. بررسی خصوصیات مرفولوژیکی، عملکرد دانه و روغن کنجد در تراکم‌های مختلف بوته و فواصل آبیاری. مجله پژوهش‌های زراعی ایران. جلد ۳، شماره ۱: ۹۵-۱۰۶.

میرآخوری، م.، م.ر. پاک نژاد، ع.ر. اردکانی، پ. پازوکی، م. ناظری و ا. پورجهرمی. ۱۳۸۸. ارزیابی اثر تنش خشکی و محلول پاشی متانول بر مقدار پروتئین و روغن دانه، سرعت و دوره پرشدن دانه سویا (*L17*). مجله تنش‌های محیطی در علوم کشاورزی. جلد ۲، شماره ۲: ۱۸۳-۱۷۱.

نادعلی، ا.، ف. پاک نژاد، ف. مرادی و س. وزان. ۱۳۸۹. اثر متانول بر عملکرد و برخی خصوصیات کیفی چغندر قند (*Beta vulgaris L.*) رقم رسول در شرایط تنش و بدون تنش خشکی. مجله به‌زراعی نهال و بذر. جلد ۲۶، شماره ۲: ۹۵-۱۰۶.

Adt, S. K., S. C. Clifford, W. Wanek, H. G. Jones and M. Popp. 2001. Physiological and morphological adaptations of the fruit tree *Ziziphus rotundifolia* in response to progressive drought stress. *Tree Physiol.* 21:705-715.

- Ananieva, E. A., K. N. Christov and L. P. Popova. 2004. Exogenous treatment with salicylic acid leads to increased antioxidant capacity in leaves of barley plants exposed to paraquat. *J. Plant Physiol.* 161: 319–328.
- Atesh, D. A. and O. T. Erdogru. 2003. Antimicrobial activities of various medicinal and commercial plant extracts. *Turk. J. Biol.* 27: 157-162.
- Beltagi, M. S. 2008. Exogenous ascorbic acid (vitamin C) induced anabolic changes for salt tolerance in chick pea (*Cicer arietinum* L.) plants. *Afric. J. of Plant Sci.* 2(10): 118-123.
- Bhattacharya, S., N. C. Bhattacharya and B. B. Bhatnagar. 1985. Effect of ethanol, methanol and acetone on rooting etiolated of *Vigna radiate* in presence of sucrose and auxin. *Ann. Bot.* 55: 143-145.
- Bidinger, F., B. B. Musgrave and R. A. Fischer. 1997. Contribution of stored preanthesis assimilates to grain yield wheat and barley. *Nature.* 270: 431-433.
- Black, C. and C. Ong. 2000. Utilization of light and water in tropical agriculture. *Agric. and Forest Meteorology.* 104: 25-47.
- D'antuono, F. L., A. Moretti and F. S. A. Lavato. 2001. Seed yield, components, oil content and essential oil content and composition of (*Nigella sativa* L.) and (*Nigella damascene* L.), *Indus. Crops and Prod.* 15: 59-69.
- Day, A. D. and S. Intalap. 1999. Some effects of soil moisture on the growth of wheat. *Agron. J.* 62: 27- 29 .
- Dolatabadian, A., S. A. M. Modarres Sanavy and M. Sharifi. 2009. Alleviation of water deficit stress effects by foliar application of ascorbic acid on (*Zea mays* L.). *J. of Agron. and Crop Sci.* 195: 347-355.
- Downey, R. K. 1983. Origin and description of the Brassica oilseed. In: Kramer, J.K.G., F.D. Sauer and W.J. Pigden, (eds.). High and low erucic acid rapeseed oils production, usage, chemistry and toxicological evaluation. Academic press. Toronto. Canada. 1-20 pp.
- Emam, M. M. and N. M. Helal. 2008. Vitamins Minimize the Salt-Induced Oxidative Stress Hazards. *Aust. J. of Basic and Appli. Sci.* 2: 1110-1119.
- Foyer, C. H. and G. Noctor. 2005. Oxidant and antioxidant signalling in plants: a re-evaluation of the concept of oxidative stress in a physiological context. *Plant Cell Environ.* 28: 1056–1071.
- Gout, E., S. Aubert, R. Bigny, F. Rebeille, A. R. Nonomura, A. Benson and R. Douce. 2000. Metabolism of methanol in plant cells. Carbon-13 nuclear magnetic resonance studies. *Plant Physiol.* 123: 287-296.
- Hernandez, L. F., C. N. Pellegrini and L. M. Malla. 2000. Effect of foliar application of methanol on growth and yield of sunflower. *Phyton.* 66: 1-8.
- Hieng, B., K. Ugrinovi, J. Utar-Vozli and M. Kidri. 2004. Different classes of proteases are involved in the response to drought of (*Phaseolus vulgarise* L.) cultivars differencing in sensitivity. *J. Plant Physiol.* 161: 519-530.
- Karima, H. and A. Salama. 2009. Amelioration of NaCl-induced alterations on the plasma membrane of (*Allium cepa* L.) by ascorbic acid. *Aust. J. of Basic and Appl. Sci.* 3: 990-994.
- Kramer, P. S. 1983. Water relations of plants. Academic Press. PP. 342-415.

- Li, Y., J. Gupta and A. K. Siyumbano. 1995. Effect of methanol on soybean photosynthesis and chlorophyll. *J. of Plant Nutr.* 18: 1875–1880.
- Nonomura, A. M. and A. A. Benson. 1992. The path of carbon in photosynthesis: improved crop yields with methanol. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 89: 9794–9798.
- Peralta-Videa, J. R., G. D. L. Rosa, J. H. Gonzalez and J. L. Gardea-Torresdey. 2004. Effects of the growth stage on the heavy metal tolerance of alfalfa plants. *Adv. in Environ. Res.* 8: 679-685.
- Prochazkova, D., R. K. Sairam, G. C. Srivastava and D. V. Singh. 2001. Oxidative stress and antioxidant activity as the basis of senescence in maize leaves. *Plant Sci.* 161: 765-771.
- Ramberg, H. A., J. S. C. Bradley, J. S. C. Olson, J. N. Nishio, J. Markwell and J. C. Osterman. 2002. The Role of Methanol in promoting plant growth: an update. *Rev. Plant Biochem. Biotechnol.* 1: 113-126.
- Ramirez, I., F. Dorta, V. Espinoza, E. Jimenez, A. Mercado and H. Pena-Cortes. 2006. Effect of foliar and root applications of methanol on the growth of *Arabidopsis*, tobacco and tomato plants. *J. Plant Growth Regul.* 25: 30-44.
- Roa, M. S. and N. J. Mendham. 1991. Soil- plant-water relations of oilseed rape (*Brassica napus* and *B. campestris*). *J. Agric. Sci. Cambridge.* 117: 197-205.
- Rowe, R. N., D. J. Farr and B. A. J. Richards. 1994. Effects of foliar and root applications of methanol or ethanol on the growth of tomato plants (*Lycopersicon esculentum* Mill.). *New Zealand J. Crop Hortic. Sci.* 22: 335-337.
- Sánchez, F. J., M. Manzanares, E. F. de Andrés, J. L. Tenorio and L. Ayerbe. 1998. Turgor maintenance, osmotic adjustment and soluble sugar and proline accumulation in 49 pea cultivars in response to water stress. *Field Crops Res.* 59: 225–235.
- Sairam, R. K. and G. C. rivastava. 2001. Water stress tolerance of wheat (*Triticum aestivum* L.): Variation in hydrogen proxide accumulation and antioxidant activity in tolerant and susceptible genotypes. *J. Agron. Crop Sci.* 186: 63–70.
- Sheteawi, S. A. 2007. Improving growth and yield of salt-stressed soybean by exogenous application of jasmonic acid and ascobin. *Inter. J. of Agric. and Biol.* 9(3): 473-478.
- Smirnoff, N. 1998. Plant resistance to environmental stress, *Curr. Opin. Biotech.* 9: 214–219.
- Smirnoff, N. 2000. Ascorbic acid. Metabolism and functions of a multi-faceted molecule. *Current Opinion Plant Biol.* 3: 229-235.
- Theodoridou, A., D. Dornemann and K. Kotzabasis. 2002. Light-dependent induction of strongly increased microalgal growth by methanol. *Biochem. Biophys. Acta.* 1573: 189–198.

Agronomic and physiological response of *Nigella sativa* L. to ascorbate and methanol foliar application in water deficit stress

M. Baradaran Firouzabadi¹, M. Parsaeiyan², M. Baradaran Firouzabadi³

Received: 2015-7-30 Accepted: 2017-7-22

Abstract

Nowadays, the application of antioxidant and osmotic regulator substances is discussed in order to reduce the negative effects of various stresses. Ascorbate and methanol as the one of these substances cause resistant to stresses in plant. In order to examine this subject in medicinal plant of *Nigella sativa* L., an split plot factorial experiment based on randomized complete blocks design was conducted in three replications in University of Shahrood in 2011. The main factor was irrigation levels (8 and 16 day intervals as no stress and severe stress) and sub factors were foliar application of methanol (0, 15 and 30 %V) and ascorbate (0, 10 and 20 mM). Foliar applications of treatments were applied 45 and 55 days after planting. The results indicated that dry matter accumulation in leaf and stem, 1000 seed weight, number of secondary branches in plant, relative water content and membrane stability index were decreased by water deficit stress significantly. Foliar application of ascorbate and methanol especially in the highest concentration increased all traits except 1000 seed weight in stress and no-stress conditions. The higher amount of relative water content and membrane stability index were obtained from the highest concentrations of ascorbate and methanol together. Also, oil yield increased 27.8 percentage in this treatment. Therefore, combination of 20 Mm ascorbate and 30 %V methanol is advisable.

Keywords: Chlorophyll, dry matter, *Nigella sativa* L., oil yield

1- M.Sc. in Plant Medicine, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran

2- Assistant Professor in Plant Breeding, Department of Agronomy, Shahrood University of Technology, Shahrood, Iran

3- Associate Professor in Agronomy, Department of Agronomy, Shahrood University of Technology, Shahrood, Iran